

vertailusanastossa. Aihepiirissä riittää kuitenkin vielä tutkimista. Itse toivoisin tähänastista aakkosellista käsittelyä täydentämään sellaista funktionaalista näkökulmasta tehtyä riskisanastotutkimusta, jossa valotettaisiin riskisanojen esiintymistä todellisessa kielenkäytössä; tärkeää olisi myös tarkastella sellaisia konneksioita, jois-

sa yleensä riskitön yhteinen lekseemi muuttuu riskialttiiksi (kuten edellä käsitellyt *sama ja vastu*).■

KLAUS LAALO

Suomen kielen laitos, PL 3 (Fabianinkatu 33), 00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *laalo@cc.helsinki.fi*

ETYMOLOGIAA ETELÄ-EUROOPASTA

Yakov Malkiel *Etymology*. Cambridge University Press, Cambridge 1993. XII + 223 s. ISBN 0-521-31166-7.

Berkeleyyn yliopiston romaanisten kielten professori Yakov Malkiel on koonnut kirjaan nimeltä »Etymology» laajan jakson indoeuropeistiikan historiaa. Kirjan nimenä moinen voisi kyllä antaa odottaa muunkinlaista sisältöä. Yleisesityksiä etymologiasta tieteenalana ei ole näihin saakka ollut olemassa kovinkaan monia; tunnetuin näistä lienee saksalaisen Elmar Seeboldin »Etymologie (eine Einführung am Beispiel der deutschen Sprache)» vuodelta 1981, joka on luonteeltaan metodinen.

Malkielin kirja on katsaus etenkin romaanisten kielten etymologisen tutkimuksen historiaan 1800-luvun alkupuolelta nykypäiviin. Suurelta osin ja varsinkin 1800-luvun osuudessa kirjassa tarkastellaan etymologisen tutkimuksen kehitystä myös laajemmasta indoeuropeistiikan näkökulmasta. Pääpaino on kuitenkin melko ahtaasti romanistiikassa. Koko etymologinen tutkimustraditio on tietysti kehittänyt varsin pitkälti indoeurooppalaisten kielten parissa, ja romaaniset kielet ovat monelta osin tällä tieteenalalla pioneereja, mutta toisaalta myös kehitykseltään varsin poikkeukselli-

sia. Romaanisten kielten etymologinen tutkimus pohjautuu kauttaaltaan latinaan, ja koko tutkimusalalla ei välttämättä useinkaan edes harhauduta latinan taakse. Jo germaanisten kielten kohdalla etymologisen tutkimus on jonkin verran erilaista, kun huomioon tulee otetuksi myös sellaisia kielten vaihteita, joista ei välttämättä ole olemassa kirjallisia dokumentteja.

Tyystin toisenlainen on etymologinen tutkimusmetodi monien muiden kielten eikä vähiten oman kielikuntamme etymologisessa tutkimuksessa. Tästä ei Malkielin kirjasta löydy juuri ainuttakaan esimerkkiä. Siinä ensimmäinen syy, miksi lukija (etenkin tällainen »toiskielikuntalainen» ja vielä etymologi) kokee pienen pettymyksen sen jälkeen, mitä on kirjan nimen perusteella odottanut. Vaikka kyseessä onkin tutkimushistoriallinen eikä niinkään metodologinen teos, odottaisi silti edes esimerkinomaista viittausta muidenkin kuin tutuimpien indoeurooppalaisten kielten etymologiseen tutkimukseen. Onhan koko tieteenalankin metodin ja tutkimustradition kehittymiseen vaikuttanut myös esim. suoma-

▷

lais-ugrialaisten kielten etymologinen tutkimus, ja myös indoeuropeistiikan kannalta luulisi olevan mielenkiintoa ja merkitystä eritoten kielikuntien välisten lainakontaktien tutkimuksen kuvaamisella, mutta siihen ei uhrata juuri riviäkään (mainitsen kohta ainoan esimerkin).

Malkielin 223-sivuinen kirja jakautuu kronologisesti kolmeen lukuun: ensimmäinen luku käsittelee 1800-lukua (s. 1–39), toinen luku 1900-luvun ensimmäistä puoliskoa (s. 41–104) ja kolmas luku 1900-luvun jälkipuoliskoa (s. 105–165). Lisäksi lopussa on lyhyt luku päätelmiä (s. 167–171) sekä laajahko kirjallisuusluettelo (173–208) ja asia- ja henkilöhakemisto (s. 209–223). Laajan asiakokonaisuuden jakaminen tällä tavoin aikaväleille on ratkaisuna tietysti helppo, ja jonkinlaista kronologiaa tämällyyppisessä teoksessa onkin pakko noudattaa. Kun asioita kuitenkin tarkastellaan paljolti myös aihepiireittäin ja metodin ja toimintatapojen kehittymisen näkökulmasta, teksti ei ajallisesti etene aivan lineaarisesti; kuinka voisikaan. Etenkin suurempien kokonaisuuksien esittely johdattaa lukijan useissakin kohdin jo ensi jaksossa 1900-luvun puolelle ja toisessa jaksossa aina 1970-luvulle saakka. Moitteen sijaa löytyy mielestäni vain siinä, että tekstiä on asiallisesti vaikea seurata, kun mukana ei ole minkäänlaisia ulkoisia vihjeitä siitä, mikä on käsiteltävänä. Sivujen ylälaidasakin annetaan vihjettä vain kulloisenkin luvun nimen verran (tyyliin »the nineteenth century»), mikä ei paljon auta. Kun tekijä ei ole tahtonut pirstoa sanottavaansa alalukuihin, olisivat jonkinlaiset vihjeet käsiteltävänä olevista teemoista paikallaan joko ylätekstissä tai marginaalissa. Lukiessani huomasin ryhtyä tekemään niitä itse mutta vasta puolenvälin jälkeen.

Malkiel on tehnyt kirjansa ilmeisesti vähintään yhtä paljon muille kielitieteilijöille, tai pikemminkin koko kielentutkijoiden

joukolle, kuin etymologikollegoille. Varsinkin kirjan loppupuolelta alkaa paljastua tekijän huoli etymologian maineesta tutkimusalana ja sen harrastuksen hiipumisesta. Laajana juonena Malkielin kirjasta käy kauniisti ilmi se, kuinka etymologia tieteenalana ensin nousee kielentutkimuksen eturintamaan, jo varhain 1800-luvun puolella nuogrammatiikan esiinmurtautumisen aikoina. Kun tutkimusmenetelmät kehittyvät ja yksityisten sanojen ja sanaperheiden (sekä äännehistorian, mikä häneltä kyllä havaitakseni jää tuomatta esiin) tutkimuksen kautta sanamateriaali ja selvitettyjen etymologioiden määrä vuosisatamme alkupuolella kasvaa merkittävästi, saavutetaan eräänlainen etymologian huippukausi vuosisatamme puolivälin tienoilla (laajasti ottaen sen kahden puolen), jolloin ilmestyvät merkittävät etymologiset sanakirjat useimmista tärkeistä kielistä (vain indoeurooppalaisia tosin mainitaan). Kun tämä »huippu» on saavutettu, uhkaavat muut kielitieteen osalueet ja uudet tutkimusalat jyrätä alleen koko tieteenalan, ja Malkiel ainakin näkee romahduksen etymologian arvostuksessa.

Yhtenä kirjan päätarkoituksena onkin selvästi nostaa etymologia tieteenalana siitä unohduksen suosta, johon se näyttäisi viime vuosikymmeninä olleen vajoamassa. Ehkäpä romaanisten kielten ja indoeurooppalaisten kielten tutkimuksessa yleensäkin uudet kielitieteen suuntaukset ovat saaneet suhteellisesti vahvemman jalansijan kuin uralilaisten kielten tutkimuksen piirissä, vaikka meillä ei tässä suhteessa oman kielimme tai kielikuntamme kannalta kyllä ole kovinkaan erilainen tilanne. Etymologian arvostus ei ole kuitenkaan havaitakseni kärsinyt meillä sellaista haaksirikkoa kuin Malkielin kirjan perusteella voisi kuvitella romaanisten ja yleisemmin indoeurooppalaisten kielten etymologiselle tutkimukselle käyneen. Onhan nimenomaan suomen kielien viimeaikainen lainasanatutkimus saanut

osakseen varsin huomattavaa arvostusta (esimerkiksi yhden Suomen korkeimmista tutkijanviroista: Jorma Koivulehdon vasta päättyneen 5-vuotisen tutkijaprofessuurin), ja sehän on samalla myös mitä suurimmas- sa määrin indoeuropeistiikkaa! Sääli, ettei tämä ole tavoittanut Malkielia. Kielikun- tamme toisessa ääripäässä Unkarissa ety- mologisia sanakirjoja on suorastaan tulvi- nut esiin viimeisten kahdenkymmenen vuo- den aikana: näitä ovat unkarin kielen histo- riallis-etymologinen sanakirja TESz, unka- rin kielen suomalais-ugrilaiset ainekset MSzFE (molemmat 1967–), uralilaisten kielten etymologinen sanakirja UEW, joka edustaa erittäin traditionaalista lajityyppiä (1986–) sekä viimeksi 1992 ilmestymisen- sä aloittanut unkarin etymologinen sanakir- ja Etymologisches Wörterbuch des Unga- rischen EWUng. Viime mainittu edustaa sellaista etymologisen sanakirjan tyyppiä, jonka Malkiel sanoo 1900-luvun jälkipuo- liskolla kokonaan lakanneen olemasta, ni- mittäin kielellä B kirjoitettua kielen A ety- mologista sanakirjaa.

Viittauksia uralilaisten tai suomalais- ugrilaisten kielten etymologiseen tutki- mukseen saa Yakov Malkielin kirjasta hakemalla hakea. Tästä ei tekijää tietenkään voi kovasti moittia, kun hän kerran itse on romaanisten kielten tutkija. Asiahakemisto paljastaa, että suomea tai suomalais-ugrilai- sia kieliä käsitellään kahdella sivulla. Ter- mi *Finno-Ugric* jää pelkäksi maininnaksi Michael Lejeunen tutkimusintressien esit- telyssä, ja suomen kieli mainitaan yhden kerran ja silloinkin lievästi sanoen oudos- sa yhteydessä, minkä perusteella voisi jopa päätellä, että ainakaan termi *Ostseefinnisch* ei ole tekijälle aivan tuttu. Tette Hofstran väitöskirja »Ostseefinnisch und Germa- nisch: frühe Lehnbeziehungen im nörd- lichen Ostseeraum...» mainitaan kohdassa, jossa puhutaan etymologian ajautumisesta arveluttaville alueille silloin kun tutkitaan

asutushistoriaa (Siedlungsgeschichte) ja joudutaan mahdollisesti ottamaan kantaa joidenkin kansojen oikeuksiin johonkin tiettyyn alueeseen: »Saksalaiset [Hofstra on hollantilainen!] – ovat ottaneet melkoisen askelen eteenpäin siirtäessään tutkimuksen painopisteen merivyöhykkeille (maritime zones) sanaston yhteensulautumisen analy- soinnissa» (s. 114). Tästä on Malkielin mukaan oivallinen esimerkki Hofstran tut- kimus, joka käsittelee »suomen ja saksan yhteyksiä itäisellä Itämerellä (contacts between Finnish and German in the Eastern Baltic)»! Suomen ja indoeurooppalaisten kielten kontaktien tutkimus ansaitsisi kyl- lä muunlaista huomiota. Unkarin kieli löy- tyä hakemiston perusteella yhdestä kohdas- ta (s. 67), jossa se mainitaan tarpeettomana ekskurssina yhdessä baskin kanssa.

Romaanisten kielten tutkija voisi antaa Malkielin kirjasta etymologiaan keskittyvä- nä tutkimushistoriallisena teoksena huo- mattavasti positiivisemmän arvion. Ikävä kyllä fennistiikan ja suomalaisen (etymo- logi)lukijan näkökulmasta teos vaikuttaa puutteelliselta. Teoksen nimi johdattaa liian yleisluontoisiin odotuksiin. Yleisesitykse- nä mannereurooppalaisesta etymologisesta tutkimuksesta teos on opettavaista luet- tavaa, ja siitä kyllä välittyy tämän alueen ja tieteenalan huikean syvälinen tuntemus. Loppupäätelmissään Malkiel esittää monia suuntaviivoja etymologisen metodin ja tut- kimussuuntien kehittämiseen, joihin urali- laisten kielten tutkijakin mieluusti yhtyy, esimerkiksi etymologisten tutkimusmene- telmien yhdistämisen modernin morfologian, erityisesti derivaation, tai äännesym- boliikan tutkimiseen. Älkää hyvät indo- europeistit hylätkö etymologiaa, emme me- kään sitä ole aikoneet tehdä! ■

ULLA-MAIJA KULONEN

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki